

บทคัดย่อ

ระบบกฎหมายไทยยอมรับให้มีการกำหนดข้อสันนิษฐานตามกฎหมาย (presumption of law) ได้ โดยมีทั้งในรูปของข้อสันนิษฐานเด็ดขาด (irrebuttable presumption) และข้อสันนิษฐานที่หักล้างได้ (rebuttable presumption) ข้อสันนิษฐานเหล่านี้มีการนำไปใช้ในกฎหมายต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายที่ไม่มีโทษทางอาญาหรือกฎหมายที่มีโทษทางอาญา ในกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของไทย ก็มีการกำหนดข้อสันนิษฐานตามกฎหมายไว้เช่นกัน แต่ปรากฏว่าข้อสันนิษฐานตามมาตรา 62 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มีลักษณะที่แตกต่างไปจากข้อสันนิษฐานตามกฎหมายที่ปรากฏทั่วไปรวมถึงในกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่น กล่าวคือ มาตรา 62 วรรคหนึ่ง บัญญัติข้อสันนิษฐานไว้ 2 ประการ คือ (1) สันนิษฐานไว้ก่อนว่างานที่มีการฟ้องร้องเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดง (2) สันนิษฐานไว้ก่อนว่าโจทก์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงในงานที่มีการฟ้องร้อง โดยข้อสันนิษฐาน 2 ประการนี้ โจทก์จะได้รับประโยชน์ทันทีที่มีการฟ้องคดีต่อศาล โดยไม่จำเป็นต้องนำสืบข้อเท็จจริงพื้นฐานใดๆ ก่อน ทั้งที่ข้อสันนิษฐานดังกล่าวใช้กับคดีอาญาด้วย ในส่วนของเงื่อนไขการหักล้างข้อสันนิษฐานก็กำหนดไว้เพียงให้จำเลย “โต้แย้ง” ในประเด็นตามที่กำหนดไว้ โดยไม่จำเป็นต้องนำพยานหลักฐานมาสืบหักล้างเช่นที่ปรากฏในกฎหมายอื่น

จากการสืบค้นถึงที่มาของข้อสันนิษฐานมาตรา 62 วรรคหนึ่ง พบว่าเริ่มปรากฏข้อสันนิษฐานที่มีลักษณะเดียวกันนี้ นับแต่พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 โดยบัญญัติอยู่ในส่วนที่ 4 สิทธิแก่ในทางแพ่งซึ่งการละเมิดลิขสิทธิ์ มาตรา 22 ซึ่งใช้เฉพาะกับคดีแพ่ง และปรากฏว่าในการร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้มีการนำกฎหมายลิขสิทธิ์ของอังกฤษ (Copyright Act 1911) มาศึกษาประกอบการร่าง และเมื่อนำ Section 6 แห่ง Copyright Act 1911 มาเปรียบเทียบกับมาตรา 22 พบว่ามีเนื้อความและรูปแบบของข้อสันนิษฐานคล้ายคลึงกันมาก สันนิษฐานว่าในการร่างได้ใช้ Section 6 เป็นแบบอย่าง ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ข้อสันนิษฐานนี้บัญญัติอยู่ในหมวด 4 การละเมิดลิขสิทธิ์ มาตรา 28 ซึ่งมีการปรับปรุงถ้อยคำและรูปแบบไปบ้างแต่สาระสำคัญยังคงเดิม เมื่อนำ Section 20 แห่ง Copyright Act 1956 (as amended) ของอังกฤษมาเปรียบเทียบ ปรากฏว่ามีเนื้อความและรูปแบบของข้อสันนิษฐานคล้ายคลึงกันมากอีกเช่นกัน นอกจากนี้การที่มาตรา 28 บัญญัติอยู่ในหมวด 4 ซึ่งเป็นหมวดที่กำหนดว่าการกระทำความใดเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ และได้เขียนจำกัดว่าให้ใช้บังคับเฉพาะกับคดีแพ่ง กับทั้งในหมวด 7 บทกำหนดโทษ ก็ยิ่งถึงการกระทำอันเป็นการ

ละเมิดลิขสิทธิ์ตามหมวด 4 เป็นการกระทำที่จะถูกลงโทษ จึงดูเหมือนว่าข้อสันนิษฐานตามมาตรา 28 ใช้ในคดีอาญาด้วย ซึ่งก็จะพ้องกับ Section 20 ที่ใช้บังคับกับทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา แต่ด้วยเหตุที่ไม่มีข้อความระบุไว้ชัดแจ้งว่าให้ใช้ข้อสันนิษฐานตามมาตรา 28 ในคดีอาญา จึงมีปัญหาในการตีความว่าจะนำไปใช้บังคับในคดีอาญาด้วยหรือไม่ เพราะกฎหมายอาญามีหลักสำคัญว่าให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยบริสุทธิ์ การนำข้อสันนิษฐานตามมาตรานี้ไปใช้ในคดีอาญาจึงอาจขัดหรือแย้งกับหลักการดังกล่าว ด้วยเหตุแห่งความไม่ชัดเจนนี้ประกอบกับในช่วงการบังคับใช้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ประเทศไทยถูกกดดันอย่างหนักจากประเทศสหรัฐอเมริกา และประชาคมยุโรป เพราะประเทศเหล่านี้มองว่าประเทศไทยไม่จริงจังในการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ เมื่อมีการร่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 จึงมีการระบุถ้อยคำไว้ชัดแจ้งในมาตรา 62 วรรคหนึ่ง ว่าใช้ในคดีอาญาด้วย เพื่อขจัดปัญหาการตีความ

เมื่อวิเคราะห์ค้นหาเหตุผลในการกำหนดข้อสันนิษฐานดังกล่าวโดยนำลักษณะเฉพาะของกฎหมายลิขสิทธิ์ กับหลักการกำหนดข้อสันนิษฐานตามกฎหมายมาเป็นแนวทาง เห็นว่าเหตุแห่งการกำหนดข้อสันนิษฐานดังกล่าวน่าจะมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของกฎหมายลิขสิทธิ์ที่กำหนดให้การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์โดยการสร้างสรรค์เป็นไปโดยอัตโนมัติเมื่อสร้างสรรค์งานเสร็จและไม่มีแบบพิธี เมื่อมีคดีขึ้นสู่ศาลจะเป็นการยากที่เจ้าของลิขสิทธิ์จะนำพยานหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรอันแสดงถึงการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์มาแสดง นอกจากนั้นงานบางประเภท เช่น นาฏกรรม ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ ปกติจะเป็นการแสดงต่อสาธารณชนโดยตรง บางครั้งปราศจากการบันทึกงานไว้ หากมีการละเมิดลิขสิทธิ์ก็ยากที่เจ้าของลิขสิทธิ์จะหาพยานหลักฐานมาแสดงสนับสนุนข้อเรียกร้องของตน ความยากลำบากของเจ้าของลิขสิทธิ์จะเพิ่มขึ้นหากเป็นลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ เพราะอาจต้องนำพยานบุคคลที่อยู่ต่างประเทศมาเบิกความต่อศาล อันจะเป็นเรื่องยุ่งยากและมีค่าใช้จ่ายสูง การกำหนดข้อสันนิษฐานตามมาตรา 62 วรรคหนึ่ง จึงช่วยลดทอนภาระของโจทก์ที่จะต้องนำพยานหลักฐานในเรื่องดังกล่าวมาสืบพิสูจน์ต่อศาลทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา

อย่างไรก็ตาม สำหรับคดีแพ่ง การที่มาตรา 62 วรรคหนึ่ง เปิดโอกาสให้จำเลยยกขึ้นโต้แย้งฟ้องโจทก์ตามประเด็นที่กำหนดก็สามารถหักล้างข้อสันนิษฐานได้โดยไม่จำเป็นต้องนำพยานหลักฐานมาสืบสนับสนุนข้ออ้าง ในทางปฏิบัติย่อมส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของข้อสันนิษฐาน เพราะคงจะมีจำเลยเพียงส่วนน้อยที่ไม่ยกประเด็นดังกล่าวขึ้นโต้แย้งฟ้องโจทก์

เพื่อหักล้างข้อสันนิษฐานที่เป็นประโยชน์ต่อโจทก์เสีย การแก้ปัญหานี้จึงควรเปลี่ยนเงื่อนไขการหักล้างข้อสันนิษฐานเป็นการให้จำเลยต้องนำพยานหลักฐานมาสืบให้เห็นเป็นอย่างอื่น

สำหรับคดีอาญา การสันนิษฐานว่างานที่มีการฟ้องร้องเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงเป็นการสันนิษฐานถึงความมีอยู่ของสิ่งที่กฎหมายประสงค์คุ้มครองซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญอันอยู่ในส่วนของเนื้อหาความผิด เพราะหากงานที่นำมาฟ้องร้องมิได้เป็นงานที่มีลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงเสียแล้ว ความผิดฐานฐานละเมิดลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ การกำหนดให้มีการสันนิษฐานว่างานที่มีการฟ้องร้องเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงทันทีที่มีการฟ้องร้องโดยไม่ได้นำมาพิสูจน์ข้อเท็จจริงพื้นฐานที่เกี่ยวข้องอย่างมีเหตุผลกับความผิดก่อน เป็นการไม่เปิดโอกาสให้ศาลได้ตรวจสอบในเนื้อหาของงานที่ฟ้องร้องว่าแท้จริงเป็นงานที่มีลิขสิทธิ์หรือไม่ น่าจะก่อให้เกิดแนวโน้มที่ศาลจะพิพากษาลงโทษไปโดยที่จำเลยไม่มีความผิดตามฟ้องได้ ข้อสันนิษฐานนี้จึงอาจขัดต่อหลัก “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยบริสุทธิ์” แต่ในส่วนที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าโจทก์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงในงานที่มีการฟ้องร้อง เป็นการสันนิษฐานในด้านเงื่อนไขให้อำนาจดำเนินคดีของโจทก์ กรณีผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง มิได้มุ่งถึงเนื้อหาแห่งความผิดโดยตรง ซึ่งศาลฎีกาก็เคยมีคำวินิจฉัยเป็นบรรทัดฐานถึงการพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเงื่อนไขให้อำนาจดำเนินคดีของโจทก์ว่าหากจำเลยมิได้ยกขึ้นโต้แย้งก็ไม่จำเป็นต้องนำพยานหลักฐานมาสืบพิสูจน์ จึงเห็นว่าข้อสันนิษฐานนี้ไม่ขัดต่อหลัก “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยบริสุทธิ์” นอกจากนี้ในส่วนของเงื่อนไขการหักล้างข้อสันนิษฐานก็มีปัญหาว่าการ “โต้แย้ง” ควรจะมีรูปแบบอย่างไร เพราะปกติจำเลยคดีอาญามีสิทธิให้การปฏิเสธลอย การที่จำเลยให้การปฏิเสธลอยจะถือว่าเป็นการโต้แย้งไปในตัวหรือไม่ และดูเหมือนว่าศาลฎีกาจะถือเช่นนี้ ซึ่งน่าจะไม่ได้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการกำหนดข้อสันนิษฐานและการวางเงื่อนไขการหักล้างข้อสันนิษฐานดังกล่าว จึงควรมีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้ชัดเจนขึ้น